Ik ben het misschien niet eens met jou, en jij bent misschien niet eens met mij. Maar laten we het daar dan over eens zijn.

Paul van Vliet

De restauratie van het Schnitgerorgel in de Sint-Michaëlskerk, tegenwoordig Academiehuis genoemd, in Zwolle houdt in de orgelwereld de gemoederen bezig. De voorgenomen keuze voor de Norden-stemming voor het orgel zorgt in deze discussie ieder geval al voor een ongelijk zwevende stemming. Triest genoeg dreigt hierdoor de orgelwereld in twee kampen verdeeld te worden. In de reacties over en weer bespeur je tussen de regels door ook nog eens een hautaine en denigrerende toonzetting waarbij respect voor andersdenkenden lijkt te ontbreken. Gelet op de afnemende belangstelling voor het orgel en een toenemende vergrijzing onder orgelliefhebbers doet een dergelijke tweestrijd het imago van de orgelwereld zeker geen goed. De hele discussie rondom de restauratie van het Zwolse Schnitgerorgel lijkt zich toe te spitsen tussen idealisme versus realisme.

De Stichting Academiehuis Grote Kerk Zwolle (AHGK), de huidige eigenaar van het orgel, heeft aangekondigd na zorgvuldige afwegingen te kiezen voor de zogenaamde Norden-stemming. Daarbij erkent men dat er dan beperkter repertoire uitgevoerd kan worden dat grofweg gesteld enkel uit oude muziek van vóór Bach bestaat terwijl van de beroemde componist met beleid slechts een deel van zijn oeuvre nog uitvoerbaar zal zijn. Is dit een wijs besluit? Of is hier sprake van een idealisme waarbij een zekere realisme uit het oog is verloren? Het roept in ieder geval wel veel vragen op over de gang van zaken rondom de restauratie van het orgel. Allereerst al vragen rondom de redenen van de restauratie:

- Was het orgel dusdanig onbespeelbaar dat een ingrijpende restauratie noodzakelijk maakte?
- Was het orgel in 2019 disfunctioneel?
- Was het orgel in het verleden slecht en onverantwoord onderhouden?
- Zijn alle aanpassingen in het verleden slecht of onverantwoord uitgevoerd?
- Werd het onderhoud verricht door slecht of minder gekwalificeerden?
- Was het orgel qua naam en faam nationaal en internationaal in diskrediet geraakt?
- Was er voor de restauratie een dringende roep of behoefte aan een andere stemming?
- Voorzag het orgel in Zwolle niet meer aan de (muzikale) behoeften van Zwolle en regio?
- Heeft het orgel de status klankerfgoed verkregen op basis van de vermeende ‘oude’ stemming?
- Had het orgel haar monumentale waarde verloren?

Ik vraag me af of bovenstaande vragen volmondig met ‘ja’ beantwoord kunnen worden.

Ook rondom de gang van zaken rondom de voorbereiding en begeleiding van de restauratie zijn vragen te stellen, namelijk:

- Is er wel een gedegen onderzoek gedaan naar de demografische behoeften van Zwolle en regio gelet op de functionaliteit van het orgel?
- Zijn de gemaakte keuze wel conform de demografische behoeften van Zwolle en regio?
- Is de historische ontwikkeling van het orgel wel doortastend en vanuit een objectieve waardering onderzocht?
- Is in de voorbereidingen en tijdens de restauratiewerkzaamheden naar eer en geweten een transparante én open communicatie geweest waarbinnen alle argumenten in alle redelijkheid evenwichtig zijn meegewogen?

- Is binnen de discussie voor en tijdens de restauratiewerkzaamheden de expertise van de ‘diverse richtingen in de orgelwereld’ naar eer en geweten met respect én in een juiste balans en evenwichtige deskundigheid gehoord, betrokken én meegenomen in de besluitvorming?
- Is binnen de besluitvorming ook een evenwichtige balans geweest in de afwegingen van argumenten van de verschillende direct functioneel betrokkenen en de feitelijke belanghebbenden?
- Kan naar eer en geweten verklaard worden dat er integer is omgegaan met de huidige organist Toon Hagen en de Stichting Schnitgerorgel Zwolle en dat zij op basis van gelijkwaardigheid ook serieus volledig zijn meegenomen in alle plannen, ook lopende de restauratiewerkzaamheden?

Wanneer er openlijk zo’n storm aan discussie oplaait rondom een restauratie dan mag je veronderstellen dat het toch aan transparantie heeft ontbroken. In heel veel kringen dringt zich het gevoel op dat er het nodige erdoor gedrukt is en dat eventuele ‘beslissingen’ genomen moesten worden op momenten dat er al sprake was van een zekere voldongen feit.

Wanneer bovenstaande vragen niet alle volmondig met ja te beantwoorden zijn, dan zou het heel wijs zijn om nu nog de consequenties van het voorgenomen besluit onder ogen te zien. Vanuit historisch perspectief is het heel interessant om het orgel compleet terug te restaureren naar 1721 en de firma Flentrop zal vakkundig genoeg zijn om een zeer boeiend en geslaagd resultaat neer te zetten. Een zeker segment uit de orgelwereld zal dat begrijpelijkerwijs toejuichen. Maar vraagt 2025 om een orgel zoals dat in 1721 is gerealiseerd passend bij de toenmalige omstandigheden én ten behoeve van de functionele eisen van die tijd? Gaat het Zwolse Schnitgerorgel binnenkort op eenzelfde wijze functioneren zoals dat in 1721 óók de bedoeling was? Zal met de Norden-stemming, vooropgesteld dat díe ook exact de stemming van toen was, het orgel voldoen aan de functionele behoeften van ónze tijd of moet het enkel gezien worden in het idealisme van historisch perspectief?

We moeten een zekere realiteit onder ogen zien. Landelijk loopt het concertbezoek bij orgelconcerten over het algemeen terug en onder de orgelliefhebbers treed in hoge mate vergrijzing op. In den lande zijn veel kerken eigendom geworden van stichtingen die een commerciële bedrijfsvoering hebben. Orgelconcerten blijken niet lucratief waardoor het voor de verschillende orgelstichtingen steeds moeilijker wordt om volwaardige en kwalitatieve concertseries te organiseren laat staan om die ook financieel mogelijk te maken. Om het orgel weer in brede belangstelling te brengen dient met beleid gehandeld te worden. Het orgel dient in een ander en breder perspectief geplaatst te worden. Orgelmuziek in oude stemming is té specialistisch en vraagt om een zeker geoefend oor.

Wanneer de verbreding gezocht moet worden, is het juist heel onverstandig om beperking te realiseren. Met de voorgenomen Norden-stemming is dus zoals al aangegeven maar een beperkt deel van het orgelrepertoire uitvoerbaar. Dit is niet de stemming waarop Zwolle in het algemeen en bijzonder maar ook het oostelijk deel van Nederland zit te wachten. Het is voor een selecte groep geïnteresseerden een ideaal. Dit is dan vooral gedacht vanachter het klavier waarbij de meeste bespelers zogenaamde voorbijgangers van elders zullen zijn. Er is dan sprake van kortstondige of incidentele interesse en beleving Het orgel is echter van de Zwolse gemeenschap en het orgel kan een regionale uitstraling hebben. In deze regio zijn

andere behoeften waarbinnen een oude stemming niet functioneel is maar juist beperkend. Daarom zou de stem van de daadwerkelijke gebruikers én belanghebbenden van zwaarwegender belang en gewicht moeten zijn. De AHGK zou er verstandig aan doen om het oor meer te luister leggen in eigen regionale gelederen én zich onder meer te laten adviseren door de stadscoördinator klassieke muziek van de gemeente Zwolle, Geerten van de Wetering. In de persoon van Geerten van de Wetering kan de AHGK zeer zinvolle ideeën opdoen aangaande lucratieve maar ook zeker kwalitatief verantwoorde muzikale projecten.

Het is overigens een opvallend beeld dat de huidige generatie jonge organisten steeds meer grotere composities programmeren waaronder in toenemende mate ook transcripties van orkestwerken. Deze concertpraktijken zullen in het Academiehuis niet meer mogelijk zijn. De restauratie van 1956 had al tot doel 'Terug naar 1721' en daarbij heeft de firma Flentrop de dispositie van het orgel bijna volledig teruggebracht tot die van 1721. Nadien heeft het orgel gefloreerd onder handen van onder meer Charles de Wolff die grootse concerten heeft uitgevoerd in de Grote of Sint-Michaëlskerk. Daarnaast concerteerde hier ook een keur aan internationale toporganisten die grote waardering hadden voor het orgel. Ook de huidige organist Toon Hagen heeft het orgel nadrukkelijk in een brede belangstelling geplaatst. Daarom is het des te dubieuzer om via een oude stemming het orgel juist beperkter te maken in gebruiksmogelijkheden anders dan om de zogenaamde historische waarde. Het argument dat men voor andere muziek andere orgels kan gaan beluisteren is natuurlijk een drogreden vanuit een willekeurige benadering. Ook voor oude muziek kan je naar andere orgels gaan luisteren. Restauraties uit het verleden zoals die in de Laurenskerk in Alkmaar en de Westerkerk in Amsterdam hebben bewezen dat met behoud van stemming goede kwaliteit geleverd kan worden. Deze orgels staan volop in de belangstelling en hebben nog een bloeiende concertserie.

Ik vrees dat het Academiehuis zich met de Norden-stemming koning te rijk rekent. Misschien zal er vanuit een zekere curiositeit de eerste tijd de nodige belangstelling zijn voor het gerestaureerde instrument maar vanuit de regio zal deze snel wegebben omdat het dan niet een behoefte voorziet. Ook rondom de geroemde restauratie van het orgel in de Pieterskerk in Leiden blijkt nu amper een concertserie mogelijk, mede ook door het beleid van het stichtingsbestuur aldaar. Helaas vrees ik een dergelijk scenario ook voor Zwolle. De regionale orgelliefhebbers zullen hier niet warmlopen voor wekelijkse concerten met oude muziek. Het risico bestaat dus dat men zich financieel zwaar in de kosten stort voor een orgel dat op termijn meer als decorstuk aan de muur zal hangen in een voormalig kerkgebouw dat in haar functie én met een horecavoorziening en moderne ingangen niet voldoet aan de staat van 1721. Ook de opmerking van de AHGK om eventueel nog een ander orgel aan te schaffen om andere muziek mogelijk te maken klinkt idealistisch. Was het niet realistischer geweest om het Schnitgerorgel te restaureren met behoud van de functionele staat van 1721/1956 en eventueel een orgel aan te schaffen dan wel te realiseren al dan niet van beperktere omvang waarop muziek in oude stemming uit te voeren zou zijn?

Als musicus én historicus kan ik alle begrip hebben voor het idealisme om de staat van 1721 te reconstrueren. Echter, ik benader de situatie toch primair met realiteitszin. Met klem adviseer ik om alsnog af te zien van de Norden-stemming maar te kiezen voor een voor Zwolle en regio functionelere stemming waarmee het Schnitgerorgel een belangrijke functie kan behouden zo niet vergroten voor Oost-Nederland. Ik mag hopen dat er inmiddels al niet dusdanige onomkeerbare werkzaamheden zijn verricht waardoor het termijn voor bezwaar

slechts een schetsvertoning blijkt te zijn. Wanneer dat namelijk publiekelijk bekend zou worden, bevestigt dat ook de heersende vermoedens dat één en ander vanuit een bepaalde richting erdoor gedrukt is en dat de procedures niet integer en transparant zijn gevolgd. De hele restauratie van het Schnitgerorgel zal dan in een zeer vervelend perspectief komen te staan dat tot nog meer reuring in de orgelwereld zal leiden. Dat zou alleen maar verliezers geven. Muziek moet verbroederen en we moeten hopen dat er uiteindelijk in Zwolle een verantwoorde restauratie zal hebben plaatsgevonden die in goede harmonie zal worden ontvangen in de volle breedte van de orgelwereld!